

Corona har presset Sydafrika i bund

Af Jørgen Stjerneklar

Afrikas næststørste økonomi bløder. Landet er det hårdest ramte på kontinentet. På trods af en massiv og hurtig reaktion på epidemien, er virus langt fra under kontrol i det meste af landet. Sundhedsvæsenet er presset i bund i otte ud af ni provinser.

”Det er ikke værre end en influenza-epidemi.”

Jay Jay, som min tandlæge bliver kaldt, ser på mig med intense øjne. Det er 10. marts 2020.

”Vi er vant til smitsom turberkulose, til HIV, vi er gearet til den slags i dagligdagen, selvfølgelig kan vi arbejde med den her virus i omløb. Se dig omkring.”

J.J. Serfontein er en af Cape Towns bedste tandlæger og efterspurgt over hele det sydlige Afrika som foredragsholder på universiteterne. J.J. er kun 42 år, men med en topmoderne klinik på

Waterfront i byens hjerte er han allerede en faglig og økonomisk succes.

Det sydafrikanske regeringsparti African National Congress (ANC), deler ikke J.J.’s opfattelse af den nye trussel. Mandag 23. marts toner regeringens leder, præsident Cyril Ramaphosa, frem på TV-skærmene over hele landet iført camouflageuniform. Han står foran en deling bevæbnede soldater fra South African Defence Force (SADF). Normalt optræder han altid i ulasteligt, skræddersyet jakkesæt. Signalet, han nu sender til befolkningen, er ikke til at tage fejl af: ’Vi er i krig, og jeg er øverstkommanderende’.

Ramaphosa taler uden teleprompter og bebuder, at fra midnat torsdag 26. marts lukker landet ned. Detaljer vil følge, siger han og udstråler dommedag.

Fredag 27. marts vågner Sydafrika altså op til en helt ny og ukendt virkelig-

Jørn Stjerneklar (f. 1957) er en prisvindende dansk fotograf, kameramand og journalist. Stjerneklar har boet i Afrika i mange år og er bl.a. kendt for at have bevidnet folkedrabet i Rwanda i 1994, hvilket senere blev til dokumentarfilmen 'En dansker i Helvede'. Hans virke som kameramand og fotograf har bl.a. ført til arbejde hos BBC, *Time Magazine*, *The Economist* og *Financial Times*.

hed. Det første dødsoffer for epidemien bliver annonceret den morgen, det er i Cape Town. Den 48-årige Madeleine van Wyk dør efter kun én uges sygdom. I nyhedsudsendelserne samme dag kan vi høre, at ratingfirmaet Moody, et af de tre firmaer, der giver økonomiske ratings globalt, har nedgraderet Sydafrika til 'junk status'. De to andre, Standard and Poor og Fitch, har allerede trykket på knappen i 2017 efter skandalerne med daværende præsident Jacob Zuma. Som en kommentator bemærker til udmeldingen: "Det er som at sparke på en, der allerede ligger ned".

Valuta i frit fald

Den sydafrikanske rand er samme dag i frit fald. Førstedagen efter nedgraderingen viser et dyk på hele 12 procent. Sydafrikanerne er også stået op til en af verdens mest drastiske nedlukninger af et samfund i forbindelse med pandemien. Stort set alt bliver lukket ned. Præsidenten forklarer senere om de forskellige grader – *levels* – af nedlukning fra 1 til 5.

Level 5, som samfundet starter på i marts, betyder, at kun helt basale ydelser som supermarkeder og livsvigtige fabrikker må holde åbent. Kun essentielle arbejdspladser i sundhedssektoren, banker og medier bliver fritaget. Firmaer, der leverer til sundhedsvæsenet, skal ansøge om tilladelse, for at deres ansatte kan komme på arbejde.

Transport er begrænset til offentlige busser og taxaer i bestemte tidsrum med 50 procent af passagerkapaciteten. Al persontransport skal holdes indenfor provinsgrænserne. Alkohol og tobak bliver forbudt at sælge og købe.

Grænserne, inklusive lufthavne, lukkes ned, undtagen de mest trafikerede grænseovergange til nabolandene Namibia, Zimbabwe og Mozambique. De holdes åbne for varetransport ind og ud. Hæren bliver sat ind for at hjælpe politiet med at holde orden i byerne. I starten godt 2.000 soldater, men antallet kan justeres op.

Det er i skrivende stund (august 2020) knap fem måneder siden Sydafrika lukkede så drastisk ned. Har det hjulpet? Ikke, hvis statistikkerne for kontinentet taler sandt.

Afrika har passeret én million smittede, siden pandemien blev erklæret. Sydafrika står for langt over halvdelen af tilfældene, men med kun knap 60 millioner indbyggere ud af kontinentets 1,3 milliarder, virker det usandsynligt, at landet er så hårdt ramt, mens resten af kontinentet har så få tilfælde.

To eksempler ud af Afrikas 54 nationer, der har grebet epidemien diametralt modsat an: Rwanda var det første land på kontinentet, der foretog de nødvendige skridt for at bremse smitten. Fra midnat den 21. marts lukkede landet totalt ned. Politiet skød og dræbte to unge mænd, der brød udgangsforbuddet lige i starten. Så var det slut med at afprøve grænser.

Rwanda har derfra været et lysende eksempel, ikke bare for Afrika, men for verden, på hvordan smitten kunne styres og bekæmpes: Med mobilnettet og apps, pooltesting, opsporing og isolation. Sågar tre robotter, der kan måle temperatur på folk, give anvisninger og holde øje med, at alle opfører sig efter retningslinjerne i lufthavnen. Rwanda har også universel sundhedsforsikring,

fattigdom har ikke afholdt befolkningen fra at gå til lægen.

Rwanda begyndte en gradvis genåbning i starten af maj, samfundet er nu helt åbnet, med Kigali International som det seneste tiltag. Lufthavnen fungerede fra 1. august igen efter hensigten. Rwandas COVID-19-tal er så langt: 2.171 smittede, 7 dødsfald ud af en befolkning på 12,3 millioner.

Men Rwanda var ikke først med at åbne, hvis Tanzanias tal i statistikken for Afrika står til troende. Præsident John Magufuli proklamerede allerede 9. juni, at landet var smittefrit. Ved hjælp af bønner til Gud fra befolkningen, var coronavirus en saga blot. Al indsamling af data blev derfra stoppet, i hvert fald officielt. Med kun 509 smittede og 21 dødsfald og ud af 56,3 millioner indbyggere, er det en uofficiel verdensrekord i forhold til befolkningstal, hvis Nordkorea bliver taget ud af ligningen. John Magufuli skal på valg 28. oktober i år.

Sydafrika og Tanzania har nogenlunde samme befolkningstal. Alligevel har Sydafrika 550.000 smittede mod angiveligt 509 i det østafrikanske land.

Soldater i byerne

I Sydafrika så tiltagene i første omgang ud til at virke, smittetallet steg stort set ikke i starten. Faktisk havde politiet efter to uger slået ligeså mange mennesker ihjel, der angiveligt forbrød sig mod restriktionerne, som COVID-19 havde. For at få ro i gaderne og holde dødstallet nede, proklamerede præsident Ramaphosa 22. april, at over 70.000 soldater ville blive sat ind i landets byer.

Det kom som et chok for alle; ikke siden apartheidtiden havde sydafrikanerne set militæret så massivt til stede i bybilledet. Men regeringen mente, at det var nødvendigt for at kunne justere nedlukningsgraden ned til level 4 fra 2. maj.

Med færre restriktioner fik sydafrikanerne nu lov at motionere i gaderne mellem klokken seks og klokken ni om morgenen. Ude på landet kunne vingårde og farmere igen lade folk arbejde, post og kurerservice kom tilbage, og det betød muligheder for begrænset eksport for nogle firmaer. Minerne, som er landets hjerteblod, fik lov til at gå op på fuld kapacitet. Busser og taxaer måtte igen køre, som de ville. Der blev indført maskepåbud i det offentlige rum. Smittekurven, der skulle holdes fladt stigende, udviklede sig, som eksperterne forventede.

Knap en måned efter mente regeringen, at landet kunne gå ned til level 3, som trådte i kraft 1. juni. Alkoholsalg blev tilladt, takeaway-mad blev tilladt, e-handel kunne genstarte med levering til døren, tøjbutikker og -fabrikker måtte åbne på 50 procents kapacitet sammen med en del andre erhverv. S-toge kørte igen. Vejarbejde og byggeri kunne igen udføres. Udendørs motion blev tilladt hele dagen. Men lettelsen af restriktionerne betød også, at folk tog lettere på lettere på faren.

12. juli gik præsidenten igen på TV og radio og annoncerede genindførsel af alkoholforbuddet og et landsdækkende udgangsforbud mellem klokken 21.00 og 05.00. Alkoholforbuddet var ifølge sundhedsminister Zweli Mkhize baseret på de erfaringer, der blev gjort under det første forbud.

Hasteindlæggelser på de i forvejen belastede hospitalet faldt med 60 procent, da forbuddet blev indført 27. marts. Da forbuddene blev ophævet 1. juni, steg tallet efterfølgende med 200 procent på intensivafdelingerne – som i forvejen var fyldt med COVID-19-patienter. I midten af august befandt landet sig på level 3 med enkelte justeringer, men virussen er stadig ikke tøjlet.

Epidemien har vist, at der er en afgrundsdyb forskel på rig og fattig, på eliten og masserne, og at korrupsionen ingen grænser kender.

Chokdoktrinen på sydafrikansk

Hvis der herskede nogen tvivl om, at det sydafrikanske samfund er et af de mest ulige i verden, har epidemien en gang for alle vist, at der er en afgrundsdyb forskel på rig og fattig, på eliten og masserne, og at korrupsionen ingen grænser kender. Nelson Mandela prøvede i sin tid at promovere den traditionelle 'ubuntu-filosofi' til hele verden. Den korte version af 'ubuntu' er: *"The belief in a universal bond of sharing that connects all humanity."*

Landsfaderen må rotere i sin grav oppe i Qunu. Da den canadiske journalist og forfatter Naomi Klein i 2007 udgav bogen *Chokdoktrinen – katastrofekapitalismens opkomst*, var den skrevet ud fra Irakkrigen. I korthed går doktrinen ud på, at de neolibérale frie markedskræfter udnytter nationale kriser, som for eksempel nærværende epidemi, til at gennemføre kontroversiel og tvivlsom politik, mens borgerne er ude af balance både følelsesmæssigt og fysisk, og derfor ikke har kræfter til at udøve en tilstrækkelig og effektiv

modstand. Det kan nu overføres på det sydafrikanske samfund.

Sydafrika fik i juli måned et lån fra Den Internationale Valutafond (IMF) på godt 70 milliarder rand (omkring 26 milliarder kroner). Pengene skulle bruges til at bekæmpe virusens spredning. Fra dag til dag opstod nye firmaer, der bød på de mange licitationer, som kommuner og provinser lagde i udbud. Fælles for mange af de nye aktører var, at det enten var familie, venner, koner eller mænd til politikere og spindoktorer i regeringen. Det siger sig selv, at der er returkommission til embedsmændene, der tildeler opgaverne.

Antallet af disse nye 'iværksættere' er nu så stort, at et helt nyt begreb er opstået: *'PPE corruption'*, som står for *Personal Protective Equipment corruption* – personligt beskyttelsesudstyrs-korrupsion. ANC's generalsekretær Ace Magashule to sønner fik for eksempel tildelt 2,7 millioner rand, selvom de aldrig har været i den branche. *PPE corruption* er nu en del af ordforrådet i daglig tale.

Et af de andre tiltag, tobaksforbuddet, har ingen forstået. Den smule viden, der er kommet frem under pandemien, er at rygere måske har mindre sandsynlighed for at udvikle alvorlige lungekomplikationer. Men hernede har regeringen sagt, at det er for at beskytte rygerne. Fra første forbudsdag har salg af cigaretter været forbudt. Alligevel ryger folk i gaderne – et stort og effektivt sort marked for cigaretter har slået rod. Ikke overraskende er der vedholdende, meget stærke rygter om

korruption i den forbindelse. Landets mest upopulære minister, Nkosazana Dlamini-Zuma, fraskilt fra den notoriske ekspræsident Jacob Zuma, menes at stå i ledtog med en af underverdenens 'kingpins', den dømte bedrager Adriano Mazzotti. Rygterne er opstået, fordi Mazzotti bidrog med store beløb til Dlamini-Zumas valgkamp, angiveligt mod at få 'preferable treatment' for sin kerneforretning: indsmuglede cigaretter. Rygterne har været umulige at mane i jorden. Alle venter på en dom og lidt indsigt fra landsretten i Western Cape-provinsen, hvor en sag har kørt for at få omstødt tobaksforbuddet i starten af august. Mens der ventes, kan folk sidde og regne på, hvor meget tobaksforbuddet koster staten i tabte afgifter: 35 millioner rand om dagen ganget med 135 dage. Resultatet er 4,55 milliarder rand eller 1,638 milliarder kroner.

Sydafrikanerne kan konstatere, at ikke kun de neolibérale kan deres håndværk. Med ANC, som består af socialister og kommunister, ved roret, er masser af industri nu smadret.

Sundhedssystemet er i flere provinser på randen af sammenbrud.

Skattevæsenet ligger i ruiner, over 10 milliarder rand mangler i budgettet på grund af alkohol- og tobaksforbuddet. Kriminelle netværk har overtaget tobaksdistributionen og befolkningen er blevet kriminaliseret af handlen på det sorte marked. Tobaks- og alkoholforbuddet blev først ophævet 18. august efter næsten 5 måneder.

Gatvol – når nok er nok

Sydafrikanerne er vant til at blive snydt, de er vant til korruption og nepotisme. Men når det bliver for meget, opstår der det, som hernede med et afrikaans ord kaldes 'gatvol'. Det er slang for at være nået til det punkt, hvor kvaliteten bliver til brækfornemmelser. Eller mere konkret til tyndskid.

I en leder skrev det uafhængige medie *Daily Maverick* i starten af måneden: "Og i dette formørkede, inkompetente miljø, har vi set, at folk med gode forbindelser til ANC's kadrer, regeringen og deres forskellige venner, har formået endnu engang at berige sig selv ved at udnytte befolkningens smerte og lidelser, mens sydafrikanerne gisper efter vejret. Mange vil dø på de forfaldne hospitaler, fordi 'kadrene' stjal penge til sig selv. Millioner flere vil sulte".

Sundhedssystemet er i flere provinser på randen af sammenbrud. I den fattigste, mest korrupte provins, Eastern Cape, er hospitaler, kommuner – faktisk hele systemet – brudt sammen under epidemien. Patienter dør på bårerne, mens de venter på at blive indlagt. Der er eksempler på slåskampe mellem pårørende om iltapparaterne. Lighusene er fyldt, bedemændene kan ikke tage flere ind.

Hele 14 kommuner i provinsen er gået konkurs, sundhedsvæsenet har ubetalte regninger for 3 milliarder rand (1,2 milliarder kroner) og er sagsøgt for 30 milliarder rand, 4 milliarder mere end deres årsbudget.

Sydafrika var før epidemien i tovene. Ærkebiskop Desmond Tutu kaldte for år siden landets situation for en

tikkende bombe. Med en officiel – og i virkeligheden langt højere – ungdomsarbejdsløshed på 56 procent før epidemien. Med en opadgående mordrate år for år. Efter, at ANC kom til magten i 1994, faldt drabsfrekvensen og nåede i 2011 sit laveste niveau med 34 mord om dagen. Sidste år nåede tallet op på 58 drab dagligt.

Under level 5 faldt drab med 72 procent, men efter landet kom på level 3,

er alt igen ved det gamle. Partnervold, voldtægter og incest er eksploderet under nedlukningen.

Ingen ved, hvor længe sydafrikanerne kan holde til det. Om bomben snart eksploderer. Men en ting er sikkert: Befolkningen er gatvol.

○○○